

آسیب‌شناسی اجتماعی امر به معروف و نهی از منکر و ارائه مدلی کاربردی جهت توسعه و ترویج آن

امیر کاظمی^۱، رضا عباسی بختیاری^{۲*}، امین ایمانیان^۳

۱، ۲. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبران، اصفهان، ایران

(*reza.abbasi.bakhtiari@gmail.com)

چکیده:

جامعه بشری با داشتن غرائز حیوانی و تسلط شیطان بر آن‌ها، تمایل شدید به گناه و معصیت و سرپیچی از وظایف انسانی و اسلامی دارد. اگر نباشد افرادی که بر آن‌ها نظارت بنمایند - که آن ناصحین امت هستند و جامعه و امت اسلامی را به اعمال نیک ترغیب و از اعمال زشت باز دارند - قطعاً فساد و فتنه، جامعه را پر می‌کند و ظلم و جنایت در جامعه رواج می‌یابد؛ لذا وجود امر به معروف و نهی از منکر از نظر عقل و منطق علاوه بر این که یک اصل مسلم است، قابل هیچ گونه شک و تردیدی نیست. امام علی علیه السلام می‌فرمایند: (در گمراهی فرد همین بس که مردم را به چیزی امر کند که خود آن را به جا نمی‌آورد و از چیزی بار دارد که خود آن را ترک نمی‌کند). با بررسی پژوهش‌ها و متون نگاشته شده در مورد امر به معروف و نهی از منکر و سیاست‌های حاکم بر جوامع بشری از قدیم تا الان این مطلب روشن می‌شود که یکی از دغدغه‌های اصلی بشر، اصلاح آحاد بشر از تخلفات و فساد و فحشا و بی‌بند و باری بوده و هست و همین طور که می‌دانید هدف اصلی خداوند متعال از ارسال رسول و انزال کتب نیز همین اصل اصلاح می‌باشد که در واقع ثمره امر به معروف و نهی از منکر و روحیه خود سازی و دگر سازی است. لذا در این پژوهش سعی شده است که علل بی‌توجهی انسان‌ها به این فریضه بررسی شود تا شاید جایگاه اصلی این فریضه در جامعه انسانی بیشتر شناخته شده و مورد استقبال همگان قرار گیرد. در پایان پیشنهادات در قالب مدلی کاربردی و عملی جهت آسیب‌شناسی امر به معروف و نهی از منکر و همچنین توسعه و ترویج این فرهنگ ناب اسلام بیان شده است.

واژه‌های کلیدی: امر به معروف، نهی از منکر، فریضه

مقدمه و مبانی نظری:

انسان موجودی اجتماعی و مرتبط با دیگر هم نوعان خود است و لازمه هر اجتماع وضع قوانین و مقررات است و نحوه وضع قوانین و مقررات، اجتماع انسانی را از اجتماع غیر انسانی متمایز می‌سازد. در واقع آنچه انسان‌ها را از دیگر موجودات جدا می‌سازد رعایت قوانین وضع شده است نه صرف وضع قوانین. یکی از شیوه‌های اجرایی کردن قوانین و مقررات و رعایت حد و مرزها، فراگیر بودن پذیرش مسئولیت در بین تمام افراد جامعه می‌باشد یعنی هر کسی خود را نسبت به پیشرفت ابعاد مختلف جامعه مسؤول بداند و با تذکر دادن اولویت‌ها و موانع دیگر افراد را به مسیر پیشرفت و تعالی وادارند. انسان نخستین را در بد و خلقت از کاری بازش داشتند ولی متأسفانه بر اثر نبود اهرمی که او را متذکر شود انسان به طور مقطعي تبدیل به موجودی آزمند و سرکش شد.

و سال‌های متمادی به جبران آن خطا، تلاش و کوشش نمود تا به جایگاه اولیه خود باز گردد و این مهم میسر نگردید و بر اثر ارتکاب آن نهی، او را از محیطی امن، راحت و پر نعمت به محیطی نامن، پر دردسر و مملو از بدبختی آوردن، اما خداوند سرمایه‌ای بس ارزشمند و سراسر نور و دلالت در اختیار او قرار داده که همان عقل و اندیشه است و آدم بعد از آن اشتباه بزرگ و غیر قابل برگشت متول به آن سرمایه شد و اهرمی را تقویت کرد تا در موقع عمل او را از اشتباه و فجایع بزرگ برهاند و مانع ارتکاب مفاسد و منهیات شود و همچنین اگر همسر و نسل آینده‌اش خواستند کاری را انجام دهند، به وسیله عقل سنجیده و با امر و نهی خدا مطابقت دهد. امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: خداوند نخست امر به معروف و نهی از منکر را به عنوان یک واجب ذکر کرده، چرا که او آگاه است که اگر این وظیفه انجام گیرد و اجرا شود وظایف دیگر، همه چه سخت و چه آسان روبراه گردد، زیرا امر به معروف (کافران را) به اسلام دعوت کند، حقوق ستمدیدگان را بازستاند، با ستمگر به مخالفت برخیزد، غنیمت‌ها (و بیت‌المال) را (عادلانه به اهلش) قسمت کند، زکات را از آنجا که باید، بگیرد، و بدان جا که باید، صرف کند. (ابن شعبه، حسن بن علی. ترجمه، جنتی، احمد. تحف العقول) ۱۳۸۲، ص: ۳۷۳.

امر به معروف و نهی از منکر لازمه غیر قابل انکار جوامع امروز با عقاید و سلایق متفاوت است انسان امروزی بیش از پیش محتاج چنین اهرمی است تا او و دیگران را از ارتکاب به اعمالی که به مصلحت اجتماع نیست باز دارد و یا این که آن‌ها را بر امری که منفعت و مصلحت همگان را تأمین می‌نماید اقبال کند. در واقع این همان حلقه مفقوده دهکده کوچک جهانی است که با نبودش انسان‌های زیادی در رنج و سختی به زندگی پر از درد و اندوه خود ادامه می‌دهند و برخی فقط ظاهر انسانی دارند و هدف خلقت را به فراموشی سپرده‌اند. حجت الاسلام علی صادق زاده دبیر اجرایی شورای امر به معروف و نهی از منکر بزرگ‌ترین گرفتاری امروز مردم دنیا را دوری از اخلاق و معنویت گرایی عنوان نموده و بیان داشته است که: اگر امروز شاهد شکست اقتصادی آمریکا و یا برهملا شدن بسیاری از

توطئه‌ها در دنیا هستیم؛ نتیجه و ثمره ترک امر به معروف و نهی از منکر است. (سایت ابنا. کد: ۱۳۸۸ تاریخ ۱۶۵۰.۵۶).

مگر نه این است که خداوند متعال قوم لوط را به جهت ترک این مهم به ورطه هلاکت انداخت، آنچه از مطالعه داستان زندگی قوم لوط به دست می‌آید این است که همه آن‌ها لوط کار نبوده‌اند ولی همگی به عذاب الهی دچار شدند. در متون دینی ما آمده است همسر لوط زن ناصالحی بود، او هر چند انحراف جنسی نداشت و هم جنس باز نبود، اما به گنه‌کاران چراغ سبز نشان می‌داد، و با آن‌ها هم سویی داشت. (مکارم شیرازی، سوگنهای پر بار قرآن، ص: ۵۱۰)

دیگران را از کار خلاف باز نداشتند او را در جرگه گنه‌کاران قلمداد نمود و دچار عذاب الهی شد. آن فریضه‌ای که تمام انتظارات را در مورد جهانی عاری از هرگونه پلیدی و فساد به پایان می‌رساند، همین امر به معروف و نهی از منکر است و آنچه این دهکده جهانی را به نیکی‌ها مزین می‌نماید همین فریضه عالی الهی است. امر به معروف چیزی نیست که تنها در اسلام وجود داشته باشد و تنها مسلمانان مورد خطاب آن باشند بلکه تمام ادیان و مذاهب و در واقع هر اجتماعی که بر پایه عقل پی ریزی شده باشد، مورد خطاب و برای ایجاد اجتماعی عاری از بدی‌ها به آن محتاج است.

خالق هستی یکی از اهداف نهایی حکومتها را در زمین اجرای همین فریضه می‌داند: «همان کسانی که هرگاه در زمین به آن‌ها قدرت بخشیدیم، نماز را برپا می‌دارند، و زکات می‌دهند، و امر به معروف و نهی از منکر می‌کنند، و پایان همه کارها از آن خداست»، الحج : ۴۱.

مگر نه این است که قوم حضرت یونس علیه السلام به علت اجرای همین فریضه مهم که توسط انسانی دلسوژ و عالم صورت پذیرفت شر عذابی که مانند ابر بالای سرشاران سایه انداخته بود کم و کوتاه کرده و خود را محبوب خداوند متعال قرار دادند. در این فرایند خداوند متعال تمامی انسان‌ها را نسبت به اعمال کلیه هم نوعان خود موظف نموده و پیشرفت جامعه و اجتماع عظیم انسانی را در گرو اقدام امر به معروف و نهی از منکر قرار داده است، «شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شده‌اند؛ (چه اینکه) امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان دارید...»، آل عمران : ۱۱۰.

پس آنچه که جامعه بزرگ انسانی را از تهدیدها و پوچی‌ها نجات می‌دهد و تعالی و پیشرفت را برای اجتماع انسانی به ارمغان می‌آورد فرآیند مهم امر به معروف و نهی از منکر است که بر گردن همگان واجب و هیچ کس نمی‌تواند در برابر آن عذر تراشی نماید.

شهید مطهری (ره) حدیثی را از کتاب شریف کافی از زبان امام باقر علیه السلام این‌گونه بیان می‌کند: «در آخر الزمان، مردم ریاکاری پیدا می‌شوند که دائمًا آیه قرآن و دعا می‌خوانند «وَيَتَّسَّكُونَ» اظهار مقدس مآبی می‌کنند «حُدَّثَاءُ سُّعَهَاءُ» یک مردم تازه به دوران رسیده احمقی هم هستند. تنها چیزی

۲ - الَّذِينَ إِنْ مَكَنَّا هُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوَا الزَّكَاةَ وَأَمْرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوُا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ

۳ - آل عمران آیه ۱۱۰ "كَيْتُمْ خَيْرًا مَّا أَخْرَجْنَا لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوُنَ عَنِ الْمُنْكَرِ..."

که این مقدس مآب‌ها به آن اعتنا ندارند، امر به معروف و نهی از منکر است. «لَا يُوجِّبُونَ أَمْرًا بِمَعْرُوفٍ وَ لَا نَهِيًّا عَنْ مُنْكَرٍ إِلَّا إِذَا أَمِنُوا الضَّرَرَ» این‌ها تا مطمئن نشوند که امر به معروف و نهی از منکر کوچک‌ترین ضرری به ایشان نمی‌زنند، به آن تن نمی‌دهند. «يَطْلُبُونَ لِنَفْسِهِمُ الرُّخْصَ وَ الْمَعَذِيرَ» دائم دنبال این هستند که یک راه فراری برای امر به معروف و نهی از منکر پیدا کنند، یک عذری بتراشند که خوب، دیگر نمی‌شود، دیگر ممکن نیست. «يَقْبِلُونَ عَلَى الصَّلُوةِ وَ الصَّيَامِ وَ مَا لَا يَكْفُهُمْ فِي نَفْسٍ وَ لَا مَالٍ» دنبال آن عبادت‌هایی هستند که نه به جان، نه به مال و نه به حیثیتشان ضرر می‌زنند (مثل نماز و روزه) اما اگر وظیفه‌ای ضرری به جایی می‌زند، دیگر آن را قبول ندارند. تا آنجا که می‌فرماید اگر نماز هم به کار یا حیثیت یا جانشان ضرر می‌زد، آن را رها می‌کردن: «كَمَا رَفَضُوا اسْمَى الْفَرَائِضِ وَ اشْرَقَهَا» همان‌طور که عالی‌ترین و شریف‌ترین فریضه‌ها را رها کردن، نماز را هم رها می‌کردن. آن عالی‌ترین و شریف‌ترین فریضه‌ها کدام است؟ «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَرِيضَةٌ بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ» امر به معروف و نهی از منکر فریضه بزرگی است که سایر فرایض به وسیله آن بپا می‌شود. باید امر به معروف و نهی از منکر باشد تا نمازی باشد، تا زکاتی باشد، تا حجی باشد، تا خمسی باشد، تا معاملاتی باشد، تا قانونی باشد، تا اخلاقی باشد. فرمود: «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِياءِ» همانا امر به معروف و نهی از منکر راه همه پیامبران است «مِنْهاجُ الصَّلَاحِ، بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ وَ تَأْمَنُ الْمَذَاهِبُ وَ تَحِلُّ الْمَكَاسِبُ وَ تُرَدُّ الْمَظَالِمُ وَ تُعْمَرُ الْأَرْضُ» [شیوه همه صالحان است]، واجبات خدا به این وسیله بپا داشته می‌شود، راهها به این وسیله امن می‌گردد، کسب‌ها به این وسیله حلال و مظالم به این وسیله باز می‌گردد و زمین به این وسیله آباد می‌شود» (مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۷، ص: ۳۰۷).^۱

از این روایت شریف و ارزشمند چنین برداشت می‌شود که امر به معروف و نهی از منکر در تمام شوئنات زندگی بشری اثر گذار بوده و جریان تمام خوبی‌ها و رفع تمام بدی‌ها، به اقامه این فریضه الهی وابسته است.

مرحوم مطهری ادامه می‌دهد: «كتابي است به نام «معالم القرية في احكام الحسبة» اين كتاب در قرن نهم نوشته شده، «حسبه» در آنجا يعني همان امر به معروف و نهی از منکر، اصطلاحی بوده که از قرن دوم هجری، امر به معروف و نهی از منکر را «حسبه» می‌گفته‌اند. وقتی انسان این كتاب را مطالعه می‌کند که اصلاً امر به معروف و نهی از منکر چه مفهومی داشته، می‌بیند سراسر زندگی را در بر می‌گیرد. تمام کارهایی که امروز شهرداری‌ها انجام می‌دهند، جزء امر به معروف و نهی از منکر بوده است؛ تمام کارهایی که شهربانی انجام می‌دهد نیز در حوزه احتساب بوده است. در همین كتاب آمده است که یکی از وظایف محاسب این است که وقتی دم دکان بقالی می‌رود و می‌بیند روی ظرفهای ماست باز است و مگس می‌نشیند، باید بقال را موظف کند که روی ظرف ماست خودش را بپوشاند؛ لباس‌های آن بقال را نگاه کند که کثیف نباشد؛ آن پیش‌بندی که می‌بندد، چند روز یک بار یا هر روز عوض کند، بشوید؛ در حمام‌ها چه بکنند؛ در مسجدها چه بکنند و ...» (مجموعه آثار استاد شهید مطهری: ج ۱۷: ص ۳۰۹).^۲

همان طور که می‌دانید اسلام از اجرائی تشکیل یافته است، یعنی اموری را خداوند متعال به عنوان بایدها و نبایدها ترسیم کرده و انسان را موظف به انجام آن نموده است و از عمل به مجموع آن‌ها اسلام شکل می‌گیرد؛ به بیان دیگر اسلام از نماز و روزه و اخلاق و اعتقادات و ... تشکیل شده است. وقتی انسان در برابر ظرف ماستی که مگس روی آن می‌نشیند مسؤول است، در برابر ظلم و جور و فسادی که به دیگران می‌شود وظیفه ندارد؟ یا وقتی انسان در برابر لباس کثیف بقالی وظیفه گوشزد کردن دارد در برابر گناه و بی‌بند و باری و خلاف دیگران، وظیفه ندارد؟

همان‌گونه که با شیوع بیماری در جامعه، ابتلای به آن گسترش پیدا می‌کند و از این روی جلوگیری کردن از سرایت بیماری‌ها وظیفه همه افراد جامعه است، در مورد بیماری‌های اخلاقی نیز چنین است و در صورت اهمیت ندادن به آن‌ها ممکن است فساد در جامعه شیوع پیدا کند؛ بنابراین، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای عمومی بوده و بر تک تک افراد جامعه واجب است.

«امر به معروف نوعی حرفه یا سرگرمی و یا سخنی بیهوده نیست. امر به معروف در نظام اسلامی نوعی کشت و کاشت انسانی و رشد بذر اخلاقی است که باید آن را پرورش داد تا در آینده‌ای نزدیک یا دور به ثمر نشیند.» (قرآن، حسین، شهادت. محمد جواد مغنية و محمد رسول دریابی. ص ۷۸).

آن اصل مهم که جامعه را از رکود و سقوط باز می‌دارد و انسان و به طبع آن جامعه را به پویایی وامی دارد همین فریضه الهی است. امر به معروف و نهی از منکر انسان را در تمام ابعاد زندگی به کار وامی دارد و او را نسبت به همه چیز متفاوت می‌سازد، یعنی انسان بی‌تفاوت در جامعه عقل‌گرا جایگاهی ندارد. [بدان که امر به معروف فرمودن بُود به نیکی، و نهی منکر، از ناشایست بازداشت بُود؛ و بر هر عاقلی این هر دو چیز واجب بُود، و آنچه فریضه بُود، بدان فرمودن سنت بُود و از هر منکری و ناشایستی بازداشت فریضه بُود]. (جرجانی. ضیاءالدین. رسائل فارسی. ۱۳۷۵. ص: ۱۳۱).^۴

وقتی انسان در زندگی برخی موجودات دقیق می‌شود، می‌بیند آن‌ها هم از یک امر به معروف و نهی از منکر نسبی برخوردارند، چرا انسان در مورد آنچه که شهرش را آباد می‌کند و یا کسبش را حلال می‌نماید و یا دشمنش را از میدان به در می‌کند بی‌تفاوت و ساكت باشد؟

ثمره تلاش شبانه روزی زنبور عسل را خداوند متعال در قرآن شفا معرفی کرده "يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانٌ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ" (النحل : ۶۹) شفا از محیطی پاک و عاری از هر گونه آلودگی و کثافت صادر می‌شود لذا دیده شده است هرگاه زنبوری که بوی تعفن و آلودگی می‌دهد بخواهد وارد کندو شود نگهبانان کندو از ورود آن جلوگیری می‌نمایند و برای بار دوم اگر اصرار کرد باز با ممانعت آن‌ها رو به رو می‌شود ولی برای دفعه سوم نگهبانان بال‌های آن را جدا کرده و او را از کندو دور می‌کند. آیا این همان نهی از منکری نیست که قوام جامعه ما به آن بستگی دارد و گاهی بر اثر ترک آن خرابی‌هایی به وجود می‌آید که به سادگی قابل جبران نیست. ساموئل اسمایلز^۵ در کتاب اخلاق خود می‌گوید: علت سقوط تمدن روم، عیاشی و بی‌بند و باری بوده است که به تعبیر ما رواج منکرات می-

۳- در کلام مرحوم جرجانی اصل کلام با همان ادبیات خاص رعایت شده است.

⁵.E. Samoel

شود. (امر به معروف و نهی از منکر فرضهای واجب و همگانی. علی پور باغبان نژاد. یوسف. ۱۳۸۳: ص: ۱۰۴).

بحث و نتیجه‌گیری:

با بررسی پژوهش‌ها و متون نگاشته شده در مورد امر به معروف و نهی از منکر و سیاست‌های حاکم بر جوامع بشری از قدیم تا الان این مطلب روشی می‌شود که یکی از دغدغه‌های اصلی بشر، اصلاح آحاد بشر از تخلفات و فساد و فحشا و بی‌بند و باری بوده و هست و همین طور که می‌دانید هدف اصلی خداوند متعال از ارسال رسول و انزال کتب نیز همین اصل اصلاح می‌باشد که در واقع ثمره امر به معروف و نهی از منکر و روحیه خود سازی و دگر سازی است^۴ چرا که همیشه موضوع تزکیه انسان‌ها را در دستور کار انبیاء و اوصیاء قرار داده است و از آن‌ها سعی و تلاش در جهت اصلاح بشر را خواسته است و قبلًا بیان شد که بهترین راه برای دست یابی به اصلاح بشر نهادینه کردن فرضه و فرآیند امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد ولی متأسفانه انسان‌ها نسبت به این فرضه مهم و تأثیرگذار بی‌رغبت شده و از اجرایی کردن آن به شدت فاصله گرفته‌اند لذا در این پژوهش سعی شده است که علل بی‌توجهی انسان‌ها به این فرضه بررسی شود تا شاید جایگاه اصلی این فرضه در جامعه انسانی بیشتر شناخته شده و مورد استقبال همگان قرار گیرد.

الف: به نظر می‌رسد یکی از عواملی که از اقبال مردم به این فرضه کاسته است نحوه نگرشی است که اکثریت جامعه به این فرضه پیدا کرده‌اند به این معنا که قبلًا دیدگاه افراد نسبت به امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک ارزش بود و آن را یک وظیفه به حساب آورده و تعالی جامعه خویش را در گرو اجرای این فرضه می‌دانستند اما امروزه از آن به نوعی تجسس و دخالت در زندگی شخصی افراد یاد می‌کنند و به عنوان یک ضد ارزش به حساب می‌آورند و شاید یکی از ادله تغییر نگرش جامعه به رعایت نکردن حد و حدود امر به معروف و نهی از منکر توسط آمران و ناهیان نا‌آگاه برگردد.

ب: مورد دومی که شاید بتوان آن را جزء موانع عملی کردن امر به معروف و نهی از منکر به حساب آورده این است که مراحل امر به معروف و نهی از منکر به خوبی برای افراد جامعه تبیین نشده است و بعضًا هم اشتباهًا فکر می‌کنند که اگر در امر به معروف خوف ضرر برود از گردن افراد ساقط است این در حالی است که هیچ یک از منابع دینی و روایی ما به این مطلب صحه نگذاشته و بر خلاف آن امام رضا علیه السلام نیز می‌فرماید امر به معروف نهی از منکر لسانی بر همگان واجب است^۵.

۴- به روحیه خود سازی و دگر سازی در سوره مبارکه (التحريم آیه ۶) اشاره شده است؛ یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُلُّوا أَنْفَسْكُمْ وَ أَهْلِيْكُمْ نَارًا وَ قَوْدُهَا النَّاسُ وَ الْجَحَارَةُ ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خودتان و کسانتان را از آتشی که سوخت آن، مردم و سنگهای است حفظ کنید.

۵- بحار الأنوار ج ۱۰ ص: ۳۶۵ (وَ الْأَئْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهَىُ عَنِ الْمُنْكَرِ بِاللُّسْانِ وَاجِبٌ).

ج: مورد سومی که می‌توان در این پژوهش به آن پرداخت این است که امر به معروف و نهی از منکر متشكل از دو واژه امر و نهی است و این دو واژه معنا و مفهوم خاصی دارند یعنی وقتی سخن از امر به میان می‌آید یعنی یک نحو استعلاء باید در میان باشد و وقتی سخن از نهی به میان می‌آید یعنی باید یک نحو برتری در بین باشد این استعلاء و برتری به این مضمون نیست که سن آمر و قدرت ناھی باید بیشتر باشد بلکه چون آمر و ناھی در موضع حق قرار دارند و در واقع حق، استعلاء و برتری می‌آورد، لذا نباید آن را با خواهش و تمنا و موضع ضعف بیان کرد چرا که باز خورد منفی و معکوس می‌گذارد.

د: مورد چهارمی را که می‌توان از موانع مهم اجرایی شدن و عملی شدن امر به معروف و نهی از منکر به حساب آورد این است که علاوه بر اینکه افراد جامعه در برابر این فریضه مهم هیچ گونه عذری نمی‌توانند بیاورند و همه باید آمر به معروف و ناھی از منکر باشند؛ ولی این عمل افراد یک پشتونه قوی و محکم برای برخوردهای احتمالی نیاز دارد لذا به نظر می‌رسد یکی از لازمه‌های حکومت اسلامی ایجاد یک چارت اداری با ضمانت اجرایی و موضع قدرت جهت امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد.

ه: پنجمین موردی را که می‌توان به عنوان مانع اجرایی شدن این فریضه شمرد این است که نباید فقط و فقط روی خود پدیده‌ها و موارد منکر تکیه کرد و دائماً مردم را از اموری مستقیماً باز داشت چرا که آمده است: (الانسان حریص علی ما منع)، انسان بر آنچه منع می‌شود حریص است؛ لذا باید دسترسی به منکر را سخت و تا حدودی غیر ممکن نمود یعنی باید تدبیری اندیشیده شود که منکر و زمینه رشد و ظهر آن در جامعه کم شده و به راحتی در دسترس نباشد.

حضرت ابراهیم علیه السلام در برخورد با بت پرستی از این روش استفاده نمود آنجا که اقدام به شکستن بت‌ها نمود و در واقع خود منکر را ریشه کن نمود نه اینکه با وجود منکر مردم را دائماً باز بدارد پس ضروری به نظر می‌رسد جامعه باید از لوث هرگونه منکری پاک شود تا محیط جهت ارتکاب منکر آماده نباشد.

از سوی دیگر باید معروف‌ها در دسترس و رسیدن به آن‌ها سهل‌الوصول باشد و در جامعه برای انجام معروف محدودیت ایجاد نگردد اگر به داستان زندگی حضرت لوط علیه السلام در قرآن نظر کنیم می‌بینیم بعد از آنکه مردم را از آن عمل شنیع هم‌جنس بازی باز داشت برای اطفاء شهوت که غیر قابل انکار است روش صحیح آن و زمینه آن را با بیان جمله «دختران من هستند» فراهم می‌آورد.^۶

و: راهکار ششمی که می‌توان به عنوان برخورد با منکرات و تقلیل آن‌ها در جامعه ارائه داد همان موردی است که روایات زیادی در مورد اجرایی کردن آن از اهل‌بیت علیهم السلام رسیده است؛ حدود الهی باید در جامعه اسلامی به نحو تام و کامل پیاده شده و در انتظار مردم نیز کسانی که مرتکب منکر شده‌اند مورد حد و تعزیر قرار گیرند.

ز: راهکار هفتم را می‌توان این طور بیان کرد که حکومت اسلامی همان‌طور که در برابر حفظ و پاسداری از جان و مال مردم وظیفه دارد در برابر دین مردم و حرast از آن به مراتب مسئولیت

۶- البته این جمله حضرت لوط علیه السلام اشاره به ازدواج و راه صحیح استفاده از شهوت دارد، یعنی شما می‌توانید با ازدواج کردن که مسیر درست اطفاء شهوت است از این کار شنیع دست بردارید.

زیادتری دارد. اگر همان طور که برای بستن کمر بند ایمنی خودرو و یا برای سرعت غیر مجاز و عبور از چراغ قرمز پیگیر کار شده و جریمه وضع می‌کند و اقداماتی را اندیشه‌اند و در نهایت منجر به آگاهی بخشی به متخلص می‌شود، باید برای اجرای معروف و ارتکاب منکر در سطح جامعه تدبیری نیز اندیشه‌یده شود.

ح: راهکار هشتم را که از مهم‌ترین اصول در هر کاری می‌توان بر شمرد دادن آموزش صحیح به نسل نو و جدید است، پتانسیل عظیمی را که آموزش و پرورش در اختیار دارد و عموماً در اجرایی کردن برخی از زمینه‌ها از آن استفاده می‌شود مثل هم یار پلیس یا رابط بهداشتی خانواده‌ها و ... از این پتانسیل می‌توان در راه اشاعه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه استفاده نمود و نتیجه خوبی هم گرفت؛ و حتی می‌توان در همان سن و سال حسن‌های معروف و قبح‌های منکر و اثرات مثبت و یا منفی کارها را به آنان آموزش دارد چرا که العلم فی الصغر کالنقش فی الحجر.

منابع:

- ۱- قرآن کریم
- ۲- جرجانی، ضیاء الدین. (۱۳۷۵). رسائل فارسی جرجانی
- ۳- مکارم شیرازی، ناصر. سوگندهای پر بار قرآن
- ۴- مطهری، مرتضی. مجموعه آثار استاد شهید مطهری
- ۵- تقی زاده، مهرداد. خون و پیام